

УДК 342.9

Є. Ю. Ярусевич

аспірант
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету,
юрисконсульт юридичного бюро
ДП «Державне Київське конструкторське бюро «Луч»»

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ

У статті розглянуто принципи державної політики у сфері експортного контролю з урахуванням актуальних загроз національній безпеці. Проаналізовано сутність та зміст принципів експортного контролю. Визначено пріоритетні напрями державної політики у сфері експортного контролю.

Ключові слова: експортний контроль, принципи, національна безпека, міжнародні зобов'язання, міжнародні передачі.

Постановка проблеми. Побудова системи державного експортного контролю в Україні визначалася суспільно-політичними чинниками наявності на території країни величезних запасів озброєння та військової техніки, а також процесами її реалізації на міжнародних ринках. Першочерговим завданням державної політики у сфері експортного контролю було регулювання експорту надлишкового озброєння. До того часу не було законодавчо визначено основних засад та принципів, за якими має формуватися політика держави у сфері експортного контролю.

Уперше законодавчо закріплені принципи державного експортного контролю встановлені Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» (далі – Закон) [1] у 2003 р. Їх застосування під час формування політики експортного контролю має відповідати актуальним та перспективним проблемам і загрозам національній безпеці країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання принципів державної політики у сфері експортного контролю досліджували в межах власних наукових доробок такі науковці: А.І. Дмитрієв, П.Г. Неботов, Н.М. Скляр, В.М. Бегма, С.П. Галака й інші.

Мета статті – охарактеризувати та проаналізувати принципи державної політики у сфері експортного контролю з урахуванням актуальних загроз національній безпеці.

Виклад основного матеріалу. У ст. 4 Закону визначено, що державна політика в галузі державного експортного контролю формується за такими базовими принципами [1]:

- пріоритетність національних інтересів України – політичних, економічних та військових, захист яких необхідний для гарантування національної безпеки;

- обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та

- встановлення державного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях;

- законність;
- здійснення експортного контролю тільки тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей;

- узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою;
- забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями й іноземними держа-

вами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, зокрема для запобігання розповсюдженню зброї масового знищення та засобів її доставки.

Під час аналізу зазначених принципів зауважимо, що одним з основних принципів формування державної політики в галузі державного експортного контролю законодавцем визначено принцип пріоритетності національних інтересів України – політичних, економічних та військових, захист яких необхідний для гарантування національної безпеки.

Національні інтереси України, відповідно до п. 10 ч. 1 Закону України «Про національну безпеку України», – це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [2].

Закон України «Про національну безпеку України» у ч. 3 ст. 3 визначає такі фундаментальні національні інтереси України [2]:

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Військова агресія на території України, розвідувально-підривна і диверсійна діяльність, тимчасова окупація території, нарощування військових угруповань біля кордонів України, а також інші актуальні загрози національній безпеці України зумовлюють спрямування державної політики у сфері експортного контролю на підвищення обороноздатності держави.

Зважаючи на актуальні загрози національній безпеці України і пріоритети

державної політики у сферах національної безпеки й оборони країни, державний експортний контроль насамперед має забезпечувати можливість безперебійного постачання імпортного озброєння та військової техніки для військових формувань, а також складових частин та комплектуючих виробів для підприємств оборонно-промислового комплексу.

В абз. 3 ст. 4 Закону визначено принцип обов'язковості виконання міжнародних зобов'язань України щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та встановлення державного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях [1].

Зазначений принцип обов'язковості виконання міжнародних зобов'язань України є вимогою щодо неухильного виконання і забезпечення зобов'язань, що випливають з укладених і належним чином ратифікованих Україною міжнародних договорів у сфері державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, які становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства [3].

Дотримання міжнародних зобов'язань з експортного контролю закріплено також в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (ст. ст. 7, 11, 12) [4].

На виконання міжнародних зобов'язань України, зумовлених членством в Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), Міжнародному агентстві з атомної енергії (далі – МАГАТЕ), участю у міжнародних режимах експортного контролю «Вассенаарська домовленість» і «Комітет Цангера» (далі – КЦ), приєднанням до Конвенції про заборону розроблення, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її зни-

щення (далі – КХЗ), а також Конвенції про заборону бактеріологічної (біологічної) та токсинної зброї (далі – КБТЗ), Україною щорічно передаються встановленим порядком відповідні звіти.

Принципи щодо узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами і практикою та забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями й іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, зокрема для запобігання розповсюдженню зброї масового знищення та засобів її доставки, є взаємопов'язаними та похідними від принципу обов'язковості виконання міжнародних зобов'язань.

Визначений законодавцем в абз. 6 ст. 4 Закону принцип формування державної політики в галузі державного експортного контролю шляхом «узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою» означає необхідність урахування міжнародно-правових норм та практики під час розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів із питань державного експортного контролю [3].

Цей принцип реалізовано шляхом моніторингу міжнародно-правових норм у сфері експортного контролю, їх аналізу та врахування базових положень і найкращої практики цих норм у національних нормативно-правових актах у сфері експортного контролю. Одним зі шляхів урахування найкращої практики у сфері експортного контролю є також здійснення аналізу пропозицій держав-учасниць міжнародних режимів експортного контролю стосовно внесення змін і доповнень до керівних принципів діяльності цих режимів експортного контролю та відповідних контрольних списків товарів, а також активна участь у діяльності робочих органів цих організацій [3].

Як приклад, на виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у національне законодавство протягом 2018 р. запроваджено Єдиний список товарів подвійного використання, який

відповідає Європейському єдиному списку таких товарів.

В абз. 7 ст. 4 Закону законодавцем визначено принцип «забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, у тому числі з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення та засобів її доставки».

Цей принцип передбачає співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями в питаннях контролю за експортом окремих видів сировини, матеріалів, обладнання, технологій і послуг, які використовуються або можуть бути використані для створення зброї масового знищення і ракетних засобів її доставки, а також здійснення із цією метою узгоджених дій у галузі експортного контролю [3].

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1072 визначено порядок участі представників України в діяльності міжнародних режимів експортного контролю на пленарних засіданнях та засіданнях груп [5].

Положення щодо здійснення експортного контролю тільки тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей, є основоположним для забезпечення сталого розвитку промисловості, зокрема оборонно-промислового комплексу.

П.Г. Неботов зазначає, що здійснення експортного контролю лише тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей означає [6]:

- по-перше, що експортний контроль повинен не зашкоджувати нормальній господарській діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а накладати економічні та правові обмеження лише на ті операції, які об'єктивно підпадають під дію міжнародних зобов'язань держави;

- по-друге, що процедури експортного контролю мають бути якомога економічно виваженими, не призводити до надмірних витрат коштів державного бюджету та суб'єктів господарювання, сприяти реалізації нормальної зовнішньоекономічної діяльності.

Дії, пов'язані зі здійсненням експортного контролю, не можуть у жодному

разі заважати діяльності суб'єктів щодо здійснення міжнародних передач товарів за умови, що такі передачі не будуть сприяти діяльності, спрямованій на створення зброї масового знищення, засобів її доставки та використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях [3].

Якщо міжнародні передачі не порушують національної безпеки та міжнародних зобов'язань України, то експортний контроль не повинен обмежувати та перешкоджати суб'єктам господарювання в здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

В абз. 4 ст. 4 Закону зазначено, що одним з основних принципів формування державної політики в галузі державного експортного контролю є принцип законності.

Принцип законності є одним з основоположних принципів діяльності державних органів, громадських організацій, роботи посадових осіб і поведінки громадян [7]. Принцип законності – це складне й багатогранне соціальне явище, можна виділити найбільш істотні його риси, а саме: 1) загальність вимоги дотримання й виконання державних законів; 2) здійснення всіх державних владних функцій винятково на основі законів за суворого дотримання посадовими особами прав громадян і гарантій від необґрунтованого притягнення їх до відповідальності або незаконного позбавлення тих або інших благ; 3) рішуче припинення всіх порушень закону, від кого б вони не виходили, забезпечення невідворотності відповідальності за ці порушення [8, с. 57].

Принцип законності – режим (стан) відповідності дій, поведінки, діяльності посадових осіб, громадян та юридичних осіб законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, що стосуються сфери державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, подвійного використання й інших товарів, до яких застосовуються процедури державного експортного контролю, який складається в результаті неухильного додержання останніх усіма суб'єктами права [3].

Вказаний принцип вимагає, щоби державний експортний контроль реалізову-

вався тільки компетентними, тобто офіційно уповноваженими на це суб'єктами, і лише на підставі, у порядку, межах і формах, визначених чинним законодавством.

Висновки і пропозиції. Визначені державою основоположні принципи експортного контролю встановлюють основи формування державної політики в цій сфері. Принципи державної політики у сфері експортного контролю характеризуються сталістю і водночас гнучкістю через здатність змінювати сутність залежно від певних обставин.

Основоположним принципом державної політики у сфері експортного контролю є пріоритетність національних інтересів України. Ураховуючи актуальні загрози національній безпеці, спрямування державної політики у сфері експортного контролю на підвищення обороноздатності та відповідності принципу «пріоритетності національних інтересів України» є важливим напрямом політики держави.

Список використаної літератури:

1. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20 лютого 2003 р. № 549-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/549-15/print1522652754333156> (дата звернення: 11.03.2019).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 11.03.2019).
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» / за ред. А.І. Дмитрієва. Київ : КВІЦ, 2015. 368 с.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 11.03.2019).
5. Про затвердження Порядку участі представників України в діяльності міжна-

- родних режимів експортного контролю : постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1072. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-2017-%D0%BF> (дата звернення: 11.03.2019).
6. Неботов П.Г. Організаційно-економічний механізм експортного контролю в оборонно-промисловому комплексі України : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Київ, 2018. 20 с.
7. Теория права и государства : учебник / под ред. В.В. Лазарева. Москва : Новый юрист, 1996. 472 с.
8. Жилин Г.А. Целевые установки гражданского судопроизводства и проблема судебной ошибки. *Государство и право*. 2000. № 3. С. 57.

Ярусевич Е. Ю. Принципы государственной политики в сфере экспортного контроля

В статье рассмотрены принципы государственной политики в сфере экспортного контроля с учетом актуальных угроз национальной безопасности. Проанализированы сущность и содержание принципов экспортного контроля. Определены приоритетные направления государственной политики в сфере экспортного контроля.

Ключевые слова: экспортный контроль, принципы, национальная безопасность, международные обязательства, международные передачи.

Yarusevych Ye. Principles of state policy in the field of export control

The article considers the principles of state policy in the field of export control taking into account the actual threats to national security. The essence and content of principles of export control are analyzed. The priority directions of the state policy in the field of export control are determined.

Key words: export control, principles, national security, international obligations, international transfers.